

USKOCI I OTOK KRK

Svrha je ovog kraćeg prikaza da na temelju arhivskih i drugih pisanih izvora prikaže odnose uskoka prema otoku Krku. Ovaj prikaz pokazat će i neke uskočke negativnosti, tj. uskočko naličje, jer uskoci »navikli na pljačku, ... nisu štedjeli ni svojih sunarodnjaka na mletačkim i turskim posjedima ...«¹ Ovo naličje, dakako odudara od romantičarskog prikazivanja uskoka — u narodnim pjesmama i književnim djelima kao što su npr. Šenoina pripovijest »Čuvaj se senjske ruke« i Kranjčevićeve »Uskočke elegije«. Međutim, svaka stvar ima svoje lice i naličje.

I. Uskoci u Senju²

Nakon pada Bosne (1463.) i zatim Hercegovine (1482.) pod tursku vlast — onaj dio pučanstva, osobito Hrvati katolici, koji ne htjede da se pokori turskom polumjesecu, napusti svoju zemlju i pribjegne (pribjezi) ili uskoči (uskoci) u susjednu Hrvatsku i Slavoniju. Od brojnih skupina najpoznatija je ona iz Bosne i Hercegovine koja se oko 1530. počela skupljati oko tvrđave Klisa, gdje im senjski kapetan Petar Kružić povjeri obranu grada. Nakon pada Klisa (1537.) njegovi hrabri branioći »noseći tamo i ime uskoci« preseliše se u Senj. Njihovim dolaskom u Senj — ovaj će postati središte dugogodišnje uskočke borbe najprije protiv Turaka, a kasnije i protiv Mlečana. Tome je veoma pogodovao i sam smještaj grada Senja. Položaj Senja s gorovitim zaleđem i otočkim proćeljem te sa čuvenom senjskom burom jest takav da ga ni s morske ni s kopnene strane nije bilo lako osvojiti. Blizu također svim dijelovima Bosne i stoga vrlo prikladan za nanošenje štete neprijatelju, osobito na moru. Odatle su uskoci vršili svoje prepade u obližnje turske krajeve, a svojim širokim lađama poduzimali bi i veće ekspedicije do Zadra, Šibenika i dalje, a ne samo na obližnje otoke.³

Uskoci, kao plaćeni vojnici Austrije, bili su potčinjeni senjskoj kapetaniji koja je do god. 1564. spadala pod vrhovno zapovjedništvo Ratnog vijeća u Ljubljani, a zatim austrijskog nadvojvode u Grazu. I tako su senjski uskoci kroz više od osamdeset godina sačinjavali u Senju gradsku posadu, koja se dijelila na četiri kapetanije na čelu s uskočkim vojvodama.⁴

Uskoci kao plaćeni austrijski vojnici prvenstveno su imali dužnost braniti Krajinu od Turaka. Budući da su mjesečnu plaću primali veoma neredovito, bili su prisiljeni prehranjivati se plijenom i otimačinom. Uz plaćene uskoke bili su također i tzv. venturini (pridošlice) koji nisu bili plaćeni. U

tu svrhu su u početku — iz osвете i radi pljačke — zalazili na turski teritorij, što je Venecija gledala sa simpatijama. Međutim, kad je Mletačka Republika god. 1540. sklopila mir s Turskom, uskoci su počeli zaustavljati mletačke brodove tražeći na njima tursko vlasništvo. Što je išlo dalje, odnosi između uskoka i Mlečana postajali su sve gori i napetiji i tako je došlo do uskočko-mletačke borbe koja će s malim prekidom (za vrijeme tzv. Ciparskog rata god. 1570—1573.) potrajati skoro sedamdeset godina. Do prvog jačeg sukoba došlo je god. 1557. kad su Mlečani blokirali Senj.

Borbe, u kojima su uskoci nastupili s više brodova i s po više stotina ljudi bile su više puta veoma žestoke, i to ne samo na moru već i na kopnu. Kako Mlečani nisu mogli s uskocima na kraj, uveli su posebnu službu *kapetana protiv uskoka* (1575.), a malo zatim i službu *generalnog providura na Jadranu protiv uskoka*, koji je imao pod sobom i do 50 naoružanih galija i drugih ratnih brodova.⁵ Za djelotvorniju obranu od uskoka, uz već postojeću utvrdu Ljuba u Podgorskom kanalu, podignuli su i drugu na otočiću Sv. Marko kod Kraljevice (1599.), a zatim i onu na otočiću Sv. Petar kod Ilovika.⁶ Posljedice toga bile su česte blokade Senja s okolnom obalom. Ta sve žešća i žešća borba, koja je samo za posljednjih 30 godina nanijela Veneciji štete do dvadeset milijuna dukata, što u plijenu što kao ratni trošak, završit će uskočkim ratom (1615—1618.).⁷

Za rečene uskočko-mletačke borbe posebno je stradao otok Krk. Za to ima više razloga. Prije svega njegov zemljopisni smještaj i izravna blizina Senja (9—10 milja) i hrvatskom kopnu te razvedenost njegove obale (brojne uvale, drage i dražice).⁸ I zatim njegovo poznato bogatstvo («isola d'oro» — zlatni otok). Stoga je otok Krk — od svih otoka — najviše davao u blagajnu Mletačke Republike.⁹ Dakako, ne malu ulogu igrala je kod toga i činjenica da je otok Krk spadao pod Mletačku Republiku (1480—1797.) koja je nastojala otok Krk uklopiti u svoj obrambeni sustav. S time su u vezi krčki providuri odlučno nastojali na utvrđenju Omišlja i njegove luke u koju se — u slučaju ratnog sukoba — moglo smjestiti 50—60 galija.¹⁰

Uskoci su, kako ćemo kasnije vidjeti, često dolazili na otok Krk. Ne samo radi pljačke već također radi osвете Mlečanima, i tako su često pravedni trpjeli za grešnike.¹¹ Na taj su način dolazili i do novih članova (venturini, avventizzi — došljaci, bjegunci). U tom smislu piše Anonim kako bi se uveče od četiri lađe s 30—40 ljudi — po jedna uputila na Krk, Rab i Pag te se ujutro vraćale s 120 ljudi i više.¹² U tome su im pomagali i njihovi ortaci — pomagači na otocima, među kojima su bili i njihovi prijatelji i rodbina,¹³ davajući im po danu i po noći ugovorene znakove.¹⁴ Drugi su ih opet pomagali iz straha,¹⁵ a neki iz narodnosnih motiva držeći ih svojom braćom (perchè dicevane esser soui).¹⁶ Uz to treba ovdje napomenuti i još jednu činjenicu, tj. da su mnogi stanovnici s hrvatskog kopna, tzv. Gorinci, imali također i svoje posjede na Krku. To osobito vrijedi za senjske posjede u Baški.¹⁷

Prvi podatak o uskocima u vezi s otokom Krkom nalazimo u jednom spisu biskupskog ordinarijata u Krku iz god. 1548, upravo desetak godina iza njihova dolaska u Senj. Taj je spis zanimljiv i zbog toga što izražuje raspoloženje Krčana prema uskocima, tj. strahovanje pred njima. Među spisima biskupa Ivana Rose (1531—1549.) nalazi se pismo iz god. 1548. u kojem dižmar (decimar, desetinar — svećenik koji je ubirao i upravljao crkvenim

desetinama) seoskog kaptola u Dubašnici pop Juraj Sabljčić¹⁸ obavješćuje biskupa koji je tada bio u Mlecima — u pitanju desetina. Rečeni svećenik završuje svoje pismo izvještajem o uskocima. U hrvatskom prijevodu taj izvještaj glasi: »Ovdje smo vrlo zabrinuti radi ovih prokletih uskoka kojih je sada došlo u Senj tri stotine i oni spremaju lađe, a ne zna se kamo idu, da nam je svima slabo s danonoćnim stražama.«¹⁹

II. Prepadi uskoka na otok Krk

Da strahovanja Krčana pred uskocima nisu bila nerealna, slijedi iz jednog dokumenta već iz god. 1549. Prema njemu — Venecija se tužila austrijskom kralju Ferdinandu kako je vođa i kapetan uskoka — Pavao Lasović — s tri stotine naoružanih ljudi provalio na Krk poradi pljačke, prouzročio veliko opustošenje i ubio mnogo ljudi, i to na više mjesta, te kako je odveo sa sobom raznovrsne životinje u vrijednosti od 400 dukata i više.

Sav plijen odveo je u Klenovicu blizu Ledenica koja se nalazi pod vlašću kneza Stjepana Frankopana. Kralj je Ferdinand u vezi s time naredio banu Nikoli Zrinskomu i knezu Stjepanu Frankopanu Ozaljskomu da uznastoje kako bi Pavao Lasović, vođa uskoka, odštetio mletačke podanike na Krku koje je porobio.²⁰

Do drugog jačeg uskočkog prepada na otok Krk došlo je godine 1558. Te su se, naime, godine uskoci svojim lađama prebacili na Krk i nanijeli otočanima dosta štete. To je bio povod prvom većem sukobu između Mlečana i uskoka. Poradi toga Mlečani zatvore senjsku luku i zaplijeniše sve prihode grada Senja. Mlečani su uporno tražili od Austrije da se uskoci odstrane iz Senja. Beč to nikako nije prihvatio, jer su mu uskoci bili najbolja obrana protiv Turaka. Posljedica je toga bila da se carski dvor zaprietio uskocima teškim kaznama ako bi i dalje nanosili štetu mletačkim podanicima.²¹

Uskočkim napadima i pljački osobito su bila izložena osamljena i nezaštićena mjesta na Krku. U vezi s time piše Stjepan Ivančić kako su uskoci »udarali na svojim malim lađama začudnom brzinom i smjelošću na mletačke lađe i mletačke otoke i primorje u Istri (1540—1577) . . .«²² U jednoj ovakvoj provali, koja se dogodila negdje između godine 1566. i 1570, posebno je stradao samostan franjevac trećoredaca — sv. Marije Magdalene u Portu (kod Malinske). Za to imamo svjedočanstvo i u arhivu toga samostana. U samostanskoj knjizi pod naslovom »Libro fondale« od god. 1792, koja sadrži kopije starijih isprava i spisa, čita se kako je u prigodi jedne uskočke navale (incursione) posebno stradao samostan u Portu i kako je bio opljačkan. U toj je prigodi bio lišen i raznih spisa i dokumenata. U drugom pak spisu piše kako je samostan — koji se nalazi u osami — bio više puta opljačkan od uskoka.²³ Vjerojatno se na rečeno odnosi i jedan spis biskupskog ordinarijata u Krku iz god. 1579. Ili se pak radi o drugom kojem uskočkom nalletu. Prema istom spisu gvardijan sv. Marije Magdalene u Portu — o. Antun Jurešić — koji je bio pozvan u Krk (na raspravu) — zakazanu za 4. veljače 1579, moli odgodu rasprave kako bi mogao spremati izvještaj za dužda u Mlecima — u pitanju uskoka.²⁴ Istovremeno je, čini se, stradao od uskoka i kaštel i selo Dubašnica.²⁵ Prema istom Stj. Ivančiću i drugi samostan franjevac trećoredaca na Krku — sv. Marije u Glavotoku — »položen i on u samoći pri samoj morskoj obali, morao je stati neprestano na oprezu protiv

uskoka...» te je »štošta pretrpio a osobito kad su uskoci gusarili po kvarnerskom zaljevu...» Više puta su stoga redovnici rečenog samostana bili prisiljeni povući se u obližnja sela Brzac i Milohnić gdje bi se onda nastanili za više vremena u svojoj kući — nazvanoj po tome »stari mostir«. Još prije kojih stotinjak godina vidjeli su se na samostanu s morske strane uski prozorčići »puškarnice« kroz koje su redovnici za vrijeme navala iznutra puškama branili ulaz u crkvu i samostan.²⁶

Za stradanja otoka Krka od uskoka u drugoj polovici XVII. stoljeća govore nam još neki arhivski podaci sačuvani u biskupskom arhivu u Krku. Poznato je da je na otoku Krku bio veoma razvijen bratovštinski život. Da bi rečene bratovštine (brašćine) mogle udovoljavati svojji svrsi — uzdržavati crkve i oltare, paliti kandila, nabavljati crkveno ruho, izgovarati mise, plaćati kapelana, odnosno kler, itd. — bratovštine su imale svoje posjede i svoje životinje, tj. pokretna i nepokretna dobra. Kao vjerske ustanove bile su pod nadzorom biskupa.²⁷ U vezi s time krčki biskup Petar Bembo želeći znati pravo stanje rečenih bratovština i kako one vrše svoje dužnosti, dao je god. 1576. popisati sve bratovštine na otoku Krku — u krčkoj biskupiji. Za nas su ovdje posebno zanimljive izjave svjedoka o stanju bratovština u Dobrinju i Omišlju. Svjedok Lovro Mužinić svjedoči da su bratovštine u Dobrinju tako siromašne da ne mogu vršiti svoje dužnosti te moraju u tu svrhu bratimi godišnje doprinositi stanoviti iznos novca. Kao razlog takvu stanju navodi kako su bratovštinske zemlje puste jer su mnogi muškarci poginuli u ratu (za vrijeme tzv. Ciparskog rata godine 1570—1573) — »i sve su životinje već opljačkane od uskoka«. Kad je riječ o Dobrinju, spomenut ćemo ovdje još i ovo. Prema kamenom natpisu na kapeli Gospe od Anđela u Dobrinju, koja je pripadala istoimenoj bratovštini, bila je ta crkva god. 1576. nanovo iz temelja sagrađena, budući da je bila tada porušena (»nuno dirutae«). Vjerojatno za kojeg uskočkog pohoda na Krk, od kojih je Dobrinj posebno stradao, kako ćemo kasnije vidjeti.²⁸

Za omišaljske bratovštine kod rečenog ispitivanja godine 1576. svjedoci — pop Ivan Petrić i Nikola Jurjević — izjavljuju da su one siromašne te ne mogu ovršivati svoje dužnosti. Kao razlog navode da nema ljudi koji bi obrađivali njihove zemlje, a životinje koje su imale gotovo sve su im pokrali uskoci.³⁰

Kad su Mlečani, nakon kraćeg primirja (1583—1585), u mjesecu lipnju 1585. zaplijenili nekoliko brodica koje su vozile vino u uskočki Senj, uskoci — da se osvete Mlečanima — pođu na otok Krk, gdje zarobiše sina krčkog providura Bemba. Pustiše ga na slobodu kad su i Mlečani pustili lađe s vinom za Senj. Zatim je opet nastalo kraće primirje.³¹

Nakon uspješnog uskočkog napada na mletački Rovinj god. 1597, prema jednom pismu iz Rijeke iste su godine uskoci dijelili plijen na otoku Krku. Vjerojatno se radi o plijenu iz Istre kad su uskoci doprli do Pule i do Rovinja.³² To je toliko uznemirilo Veneciju da je mletački senat, u nakani da učini kraj s uskocima, imenovao za kapetana protiv uskoka s ovlašću pomorskog vojvode — po drugi put starog i iskusnog pomorca Almora Tiepola — davši mu najstrože upute i zapovijedi.³³ Budući da je u međuvremenu ovaj umro, naslijedio ga je Ivan Bembo koji poduzme najdrastičnije mjere za likvidaciju uskoka. Prije svega blokirao je Hrvatsko primorje i zatim počne nemilo progoniti uskoke.

I tako mu je u drugoj polovici mjeseca veljače godine 1598. uspjelo u rogozničkom zatonu blizu Šibenika iznenaditi i opkoliti 670 uskoka na osamnaest njihovih brodica. Uskoci nakon trinaest dana jake blokade s morske i kopnene strane, iskoristivši strašno nevrijeme kad su se Mlečani sa svojim galijama morali povući do Primoštena, za tamne i olujne noći uspjeli su pobjeći. I zaputiše se put Senja. Dospjevši tako do otoka Krka (26. veljače), a jer je jugo još uvijek bješnjelo, potopiše svoje brodice na zgodnu mjestu i zaputiše se u grad Krk. U krčkoj su luci tada bile dvije mletačke galijske s još oboružanih brodova s Arbanasima. Uskoci (600 na broju) — dva sata prije zore — navališe najprije na oboružane brodove s tolikom silom da se od 80 vojnika bijegom spasilo njih šest. Oslobodiše zatim galijske na galijama, opljačkale galijske, iskrcaše se i nesmetano zatim napuste Krk. U vezi s ovim događajem mletački nuncij u svojoj obavijesti od 4. ožujka 1598. piše »da su uskoci time, a da nisu ništa naškodili posadi, pokazali što mogu učiniti.³⁴

Ovaj smjeli uskočki podvig u krčkoj luci razbjesnio je Veneciju te senat odlučio da se Bembu pošalje pojačanje. Istodobno su zapovjednici onih galijski bili lišeni zapovjedništva na galijama i osuđeni na gubitak svih javnih službi. U toj je prigodi bio Antonije Giustiniani imenovan potprefektom Jadranskog mora s najvećim ovlaštenjima.³⁵ A glavnog zapovjednika protiv uskoka (capitano contro Uscochi) Ivana Bembara naslijedio je godine 1598. Nikola Donato. Da bi spriječio slobodno kretanje uskoka i njihovo opskrbljivanje, Donato zatvori Podgorski kanal (della Morlacca). Zatim u istu svrhu utvrdi otočić Sv. Marko (Almis) između otoka Krka i Kraljevice i rt Ljuba na ulazu u kanal između otoka Paga i kopna, s jakim posadama. A na otočiću Sv. Petra (San Pietro de Nemb) od Ilovika (Lošinj) utvrdi posebnu postaju za galijske i odredi za njih posebnog zapovjednika. Tvrđave Sv. Marko i ona na rtu Ljuba imale su svoje stalne posade.³⁶

Ipak uza sve te poduzete mjere protiv senjskih uskoka, oni su se i u početku ožujka god. 1599. zaletjeli na otok Krk i susjedni Osor »all' isola di Veglia e a Assero«, gdje su prouzrokovali neku štetu (»qualche danno«). Zbog toga Mlečani poslaše dvanaest naoružanih lađa i dvije galijske protiv uskoka.³⁷

U polovici siječnja godine 1601. održan je na otočiću Sv. Marka pouzdani sastanak između mletačkog providura Filipa Pasqualiga, zapovjednika brodovlja koje je pristalo uz rečeni otočić, i senjskog Markantuna Dominisa. Tu je Dominis Pasqualigu izložio program Josipa Rabatte o likvidaciji uskoka iz Senja. Za izvedbu rečenog programa Rabatti je trebala Pasqualigova pomoć, koju mu je ovaj spremno obećao uz neka ograničenja glede plovidbe između Senja i Rijeke. Pasqualigo će poslati u Senj i svoga tajnika.³⁸ Minucci drži da je ovaj sastanak bio održan u Omišlju na Krku.³⁹

O prisnim vezama Rabatte i Venecije govore nam i dvije činjenice vezane uz otok Krk. Josip Rabatta poslao je Pasqualigu 29. prosinca 1600. preko načelnika grada Krka pismo u kojem mu javlja svoje imenovanje za povjerenika u Senju, kao i svoje prve akcije. Ujedno ga je zamolio da u vrijeme njegova dolaska u Senj bude negdje blizu sa svojim brodovljem.⁴⁰

Krčki providur Franjo Michiel, koji je Rabatti u Senj posebnom brodičom bio poslao nekoliko kamenica, obavijestio je 4. siječnja 1602. zapovjednika brodovlja Pasqualiga o Rabattinoj tragičnoj smrti.⁴¹

Zapovjednik mletačke utvrde Sv. Marka kupio je u Vrbniku god. 1604. jednu lađu protiv uskoka (»contra Scocchia«) od popa Bartula Ostrogovića i popa Frana Pavana. Čini se da im kupac nije potpuno i u određeno vrijeme isplatio ugovorenu svotu od 100 lira. U vezi s time prodavaoci su se međusobno porječkali i stvar je došla pred biskupijski sud u Krku.⁴²

I u doba nekog neugovorenog primirja (1605—1613) bilo je nekoliko sukoba između Mlečana i uskoka. Tako su uskoci u svibnju 1607. opljačkali u Puli nekoliko uglednijih kuća i odnijeli sa sobom oko 15.000 škuda. Budući da nisu mogli u Senj, mletački providur Zane progonio ih je s dvije galije i trideset oboružanih brodova. Kod Omišlja zateče dvije uskočke brodice, koje su Mlečani tjerali do ispred Senja. U toj borbi Mlečani su zarobili šest uskoka, a osamnaest ih pade u borbi. I tako uspješne spasiti barem dio plijena puljskih građana.⁴³

Kad je god. 1612. mletački generalni providur zarobio pet uskoka i bez ikakva suđenja dao ih okovati na galiji (incatenare al remo), uskoci pod vodstvom Jurja Daničića krenu na otok Krk. Napadnu Bašku, zarobe krčkog providura s njegovom pratnjom i odvedu ga u Senj držeći ga kao taoca i tražeći oslobođenje svojih zarobljenih drugova. Anonim primjećuje da su ga odveli u planine te da su s njime lijepo postupali, jer im je bio prijatelj koji je često dolazio u Senj i od njih kupovao zaplijenjenu robu.⁴⁴ Venecija nije htjela prihvatiti uvjeta smatrajući to uvredom, tj. dati jednog svog uglednog službenika i plemića za pet uskoka (»Ladri«).⁴⁵ I zato pošalje nove čete Arbanasa protiv uskoka. Mlečani sabraše 23 galije i pedeset drugih oboružanih brodova kod Zadra i uputiše ih prema Krku. Tu se pridruže generalu koji je tamo sabrao mnogo četa — spreman da potpuno istrijebi uskoke koji su krstarili morem s četrnaest vlastitih brodica i koji se bijahu zavjetovali da će radije svi do zadnjega časno poginuti negoli dati se uloviti.⁴⁶ U vezi s time uskoci su organizirali snažan napad na Krk, u kojem je sudjelovala čitava posada grada Senja, i odniješe sa sobom bogati plijen. Prema Valvasoru odniješe: 150 konja, 600 glava krupne stoke i 3700 glava sitne stoke te poviše mnogo vrijednih predmeta i odijela.⁴⁷ Napokon je zarobljeni providur bio oslobođen po naređenju nadvojvode Ferdinanda.⁴⁸ Iza toga je napokon i Venecija pustila na slobodu zarobljene uskoke — tek u početku god. 1613. Iza toga nastalo je kraće primirje.⁴⁹

III. Uskočki rat i njegov svršetak

S pokoljem Mlečana u Karlobagu, u siječnju godine 1615, čini se da je započeo uskočki rat, koji će završiti tek god. 1618. Ratovanje s uskocima Veneciju je mnogo stajalo — mjesečno više od dvadeset tisuća škuda.

Stoga je na svaki način nastojala da bi došlo do sporazuma koji bi napokon definitivno riješio uskočko pitanje. U tu svrhu imao se održati sastanak između mletačkih i austrijskih zastupnika — i to u Krku. Stoga Mletačka Republika naredi glavnom providuru galija i providuru zaljeva Venicije da pođe u Krk gdje će utanačiti mjesto za rečeni sastanak s austrijskim predstavnicima iz Senja. Ako pak ne dođe do željenog sporazuma, Venecija će poslati vojsku u krajeve gradačkog nadvojvode. Drugi su pak predlagali da se zamoli Sv. Stolica za posredovanje. Čini se, međutim, da do rečenog sastanka nije došlo.⁵⁰

U međuvremenu uskoci su nastavljali sa svojom djelatnošću ne samo na moru već i na kopnu — u okolici Gradiške. Tako su u veljači godine 1616. kod Kormona pobili mletačku stražu od dvadesetak vojnika. Istodobno su otok Krk zapalili na više mjesta i opljačkali Pag. Prema jednom izvještaju — požar na Krku vidio se iz susjedne Rijeke.⁵¹ O tom požaru, kao i o drugim uskočkim akcijama na otoku Krku u godinama 1616, 1617. i 1618, tj. iz doba uskočkog rata, imamo više podataka u biskupijskom arhivu u Krku, koje ćemo ovdje ukratko kronološkim redom zabilježiti.

Među spisima krčkog biskupa Ivana kneza Turijana (1589—1623), koji je sjedio na stolici krčkih biskupa baš u doba žestokih mletačko-uskočkih borbi, među ostalim nalazimo bilješku kako su uskoci u mesopustu — negdje u veljači godine 1616. — u prigodi svog pohoda na otok Krk žestoko napali Dobrinj, opljačkali ga i zapalili. Među ostalima bio je u toj prigodi opljačkan i dobrinjski župnik pop Mate Repčić. U tom požaru izgorjele su kaptolske knjige i arhivi ondašnjeg seoskog kaptola i župskog ureda kao i matične knjige. A kapela sv. Petra u gradu (tj. Dobrinju) bila je obeščašćena bludom te se zbog toga nije u njoj misilo do veljače godine 1620. U toj zgodi bio je zarobljen i odveden u Senj i dobrinjski svećenik — pop Bartul Mužinić, koji je kasnije bio pušten na slobodu.⁵²

Iste prigode — u veljači godine 1616. — dogodio se vrlo zanimljiv slučaj u vezi s uskocima u Vrbniku, koji je imao svoj završetak kod biskupijskog crkvenog suda u Krku. S time u vezi donosimo ovdje ukratko sadržaj zapisnika o saslušanju vrbničkih svećenika — popa Mate Sparožića, popa Ivana (Zvane) Valkovića, popa Ivana (Zvane) Hodanića te popa Mate Fugošića, koji su bili zapleteni u slučaj ubojstva jednog uskoka.

Prvi od njih — pop M. Sparožić — izjavljuje kako je u utorak — 16. veljače prijevodne — nenadano došla u Vrbnik vijest da su došli na otok razbojnici ili uskoci. Zbog toga je pošao zajedno s vojničkim kapetanom i cijelim narodom iz Vrbnika oko pola milje daleko od Vrbnika tražeći uskoke. Kako nisu nikoga našli, vratio se s vojnicima kući. Sutradan je ponovno pošao s nekim mještanima u potragu za uskocima, i to u predjel zvan »Dubni«, nad crkvicom sv. Jurja, jer im je straža rekla da su ondje vidjeli jednog uskoka. U svoju obranu Sparožić navodi kako je rekao svojim pratiocima da pozovu vojnike i neka ga oni traže. Ali njegovi pratiosi nisu ga htjeli poslušati i nastavili su s traženjem uskoka. Kad su ga napokon našli — svjetovnjak Juraj Fugošić ubio ga je. U svoju obranu pop M. Sparožić također ističe kako on nije vidio živa uskoka, već mrtva, i kako je zaklinjao svoje pratioce da ga ne ubiju.

Drugi svećenik — pop I. Valković — izjavljuje u zapisnik kako je pošao s narodom do mjesta gdje su ubili uskoka. Vidio ga je mrtva na zemlji i priznaje da ga je onako mrtva tri puta udario sjekirom po glavi. Zatim je uzeo njegovu glavu i odnio je u Vrbnik. I napokon ostala dva svećenika — pop Ivan Hodanić i pop Mate Fugošić — u ovom preslušanju izjavljuju kako su u utorak 16. veljače — na vijest o dolasku uskoka na otok Krk — pošli zajedno s drugim Vrbničanima da ih traže. Idući tako njih dvojica s jednim svjetovnjakom, naišli su na petoricu uskoka, koji su pobjegli pred njima. Oni su pošli za njima u nakani da ih ubiju, ali da do toga nije došlo.

I na koncu svi ovi svećenici mole biskupa da ih riješi crkvene kazne u koju su upali ovakvim svojim postupkom. Kako je stvar svršila, iz spisa nam nije poznato, jer tu zapisnik prestaje.⁵³

I slijedeće godine, 1617, stradao je Dobrinj od uskoka jer nije bio ograđen zidinama kao Omišalj i Vrbnik. Uskoci su zaposjeli okolicu župske crkve te je radi toga bilo Svetotajstvo preneseno iz župske crkve u kapelu Sv. Trojice (pučki zvana — Sv. Anton) u gradu. Zbog istog razloga ni kršćanski nauk nije se držao u župskoj crkvi. U toj su zgodi bile ukradene i svetačke moći (relikvije) iz oltara kapele Porođenja Marijina na Poprslaku (blizu Polja) i iz kapele sv. Vida blizu samog Dobrinja. To se dogodilo petnaestak dana pred kanonskom vizitacijom — 15. travnja 1617. O tome je u vrijeme vizitacije dobrinjski župnik pop Mate Repčić izvijestio vizitatora — generalnog vikara o. Marija Stasiusa.⁵⁴

Kod takvih pohoda na otok Krk uskoci su posebno pljačkali stoku. U vezi s time nalazimo u biskupskom arhivu u Krku spis iz god. 1617. Prema njemu — dva bašćanska svećenika vratili su biskupu šumu (drmun) što su bili uzeli u najam, jer ne mogu da pasu u njemu nikakvo blago — i to s razloga što uskoci krađu životinje.⁵⁵ Od straha pred uskocima iste su godine Stolnom kaptolu u Krku vratili Bašćani Marko Papić četrdeset ovaca i Nikola Radović dvadeset i pet njihovih ovaca. Budući da te ovce nije nitko htio preuzeti na čuvanje, krčki kaptol bio je prisiljen prodati sve ovce za 275 lira.⁵⁶

Kaštel Baška (Primorje), koji nije bio uvršten kao Vrbnik i Omišalj, dao je prenijeti svu crkvenu robu na čuvanje u Krk — od straha pred uskocima.⁵⁷

Ovdje donosimo još jedan slučaj u vezi s uskocima, koji je također imao svoj završetak pred crkvenim sudom u Krku — u kolovozu godine 1618. Vjerojatno se slučaj dogodio iza zaključenja madridskog mira. Iz zapisnika o preslušanju vrbničkog popa Mate Sparožića — u vezi s ovim događajem — slijedi da su uskoci zarobili nekog Gržana (Grgura) Ostrogovića iz Vrbnika i zatvorili ga u Novom (Vinodolskom). Uskoci su za njegovo oslobođenje tražili otkupninu od 24 dukata. Teško je bilo naći toliku svotu. Kad se jednom zgodom pop Mate Sparožić našao u Novome, ponudi se da će Ostrogovića otkupiti. Međutim, to mu ne pođe za rukom, jer su mu uskoci — za šalu ili zbilju — rekli da ne žele imati posla s popovima. Stoga Sparožić zamoli novljanskog kapetana Nikolu Sinovčića da ga on otkupi, a on će mu nadoknaditi otkupninu. Sparožić se zatim vratio u Vrbnik. A Sinovčić otkupi Ostrogovića i pošalje ga u Vrbnik. Tada rečeni kapetan zatraži od Sparožića da mu isplati ugovorenu otkupninu. Ovaj se nećkao da je plati. Stoga se Sinovčić obrati na Biskupiju kuriju u Krku za posredovanje. Sparožić je bio pozvan na saslušanje u Krk i osuđen da plati odnosni iznos. Sparožić se svečano na to obvezao.

Nakon ovog zapisnika slijedi izjava da je biskupski vikar bio pozvan od komesara Giustiniana, koji mu je rekao kako ne dopušta da pop Mate Sparožić plati otkupninu za oslobođenog Gržana Ostrogovića, jer da je kod mirovnog ugovora s nadvojvodinim komesarima određeno da se za ratne zarobljenike neće plaćati otkupnina. Na temelju toga biskupski vikar oslobodio je svećenika Sparožića od plaćanja otkupnine za Ostrogovića. Iz ovog slijedi da se ovo dogodilo kad je mletački komesar Jeronim Giustiniano boravio u Krku, vjerojatno nakon proglašenja madridskog mira u Rijeci — 8. kolovoza 1618.⁵⁸

I na koncu još nešto o završetku uskočkog rata, koji je završio na otoku Krku. Pri koncu god. 1615. buknuo je tzv. uskočki rat, koji su izazvali

Mlečani svojim napadanjem na Novi Vinodolski, koji je senjski kapetan — knez Nikola Frankopan — utvrdio i opskrbio oružjem i hranom u velikoj količini. Mletački kapetan protiv uskoka — Lovro Venier — prateći te priprave i »podstican molbama otočana s Krka koji su se s pravom bojali da bi moglo doći do kakve ekspedicije protiv njih«,⁵⁹ napadne Novi Vinodolski, poruši njegove tvrđave i odnese oružje koje je bilo zajedno s mletačkom galijom zaplijenjeno. To je bio povod da su kapetani Senja i Rijeke dali uskocima slobodne ruke i dopustili im da navale na Mlečane.⁶⁰

I tako u prosincu 1615. započe rat između austrijskog nadvojvode iz Graza i Mletačke republike. Rat je bjesnio ne samo na moru (uskočki su brodovi dospjeli čak do mletačke luke), nego se protegnuo i na kopno. Iz Istre prešlo se u Furlaniju do Gorice i Gradiške. Bio je to grozan pokolj i pljačka, osobito u Goričkoj i Furlaniji. Gubici u ljudstvu i u novcu bili su veliki i s jedne i s druge strane.⁶¹ U toj su borbi poginuli čak glavni zapovjednici obju zaraćenih strana: Mlečanin Pompej Giustiniani i grof Trautmannsdorf s austrijske strane. Ratni sukob riješio je madridski mir, do kojeg je došlo 26. rujna 1617. i to na intervenciju Francuske i Španjolske.

Madridski mir sadržavao je sedam točaka. Prema mirovnom ugovoru uskoci su morali biti odstranjeni iz Senja i Hrvatskog primorja, njihove lađe (brzoplovke) uništene, krivci kažnjeni, a zarobljenici pušteni na slobodu, dok su Mlečani imali napustiti sva okupirana austrijska područja u Istri, Furlaniji i drugdje. Provođenje tih zaključaka išlo je vrlo sporo. Još u siječnju godine 1618. bilo je u Kvarneru i mletačko i španjolsko brodovlje (koje se borilo na strani austrijskog vojvode). Napokon je, u svrhu izvršenja madridskih mirovnih ugovora, došlo do sastanka izaslanika nadvojvode Ferdinanda i Serenissime u Krku, kako je bilo zaključeno u Madridu. Prvi njihov sastanak održan je 10. travnja 1616. u Rijeci »nel monastero delli reverendi frati capucini fuori della città di Fiume s. Vido« (tj. u kapucinskom samostanu).⁶²

Zatim je došlo do zadnjeg njihova zajedničkog sastanka u gradu Krku — 13. travnja 1618. Na tom sastanku gradačkog nadvojvodu Ferdinanda, pod čiju su neposrednu vlast potpadali uskoci, zastupali su baruni Karlo Harrach i Ivan Jakov Edling (zapravo nije sudjelovao sastanku u Krku jer je međutim umro), a Mletačku republiku zastupali su izaslanici Jeronim Giustinian i Antun Priuli, koji je bio zamijenjen Nikolom Contarini, kad je za svog boravka u Krku postao duždem kao nasljednik preminulog Nikole Donata.⁶³

Pošto su se obje ugovorne stranke dogovorile u Krku o provođenju zaključaka mirovnog ugovora u Madridu, bio je poslan u Senj Franjo Rudolf Coloredo da izvrši te odredbe. Glavni kolovođa uskoka bili su osuđeni na smrt i na konfiskaciju svega što su imali, a drugim je uskocima naređeno da napuste Senj i Hrvatsko primorje u roku od osam dana, te da se povuku barem deset milja u unutrašnjost. Uskoci su bili raspršeni kojekuda, a najviše ih se povuklo u Otočac i Žumberak. Njihovo brodovlje bilo je spaljeno, ako nije prije bilo prodano Mlečanima. A u Senju se nastanila redovita austrijska vojska.

Nakon svega bilo je u Rijeci — 8. kolovoza 1618. — svečano proglašeno da je napokon mir uspostavljen. Venecija je triumfirala, jer se je zauvijek oslobodila svojih zakletih, opasnih i nepobjedivih neprijatelja — senjskih uskoka, koji su joj desetljećima zadavali mnogo truda i troška.

Kako je u Veneciji još i kasnije vladao velik strah pred uskocima, svjedoči nam i slijedeći slučaj s otoka Krka. Gradački nuncij u svojem izvještaju od 22. srpnja 1619. piše kardinalu Scipionu Borghese kako je mletačka vojska opkolila u jednoj šumi na otoku Krku pet ili šest mletačkih bandita zbog pljačke na moru. »Nije isključeno da su to uskoci«,⁶⁴ tako su prema njegovu izvještaju mislili u Veneciji.

Na završetku ovog kratkog prikaza o odnosima uskoka prema otoku Krku želimo napomenuti kako su i uskočki rat i završetak rata našli odjeka u zapisima krčkih popova glagoljaša. Tako je vrbnički pop glagoljaš (kroničar) u jednoj knjizi seoskog kaptola u Vrbniku unio oveću bilješku o događajima iz god. 1613. do 1618. U prvom dijelu toga glagoljskog zapisa kroničar piše kako su uskoci god. 1613. zarobili »galiju S(veto)ga Marka« s kapetanom »Viner«.⁶⁵ U istoj bilješki navodi kako su uskoci u Baški zarobili »providura Erolima Marcela«.⁶⁶ U drugom pak dijelu opisuje strahote uskočkog rata te u tom smislu piše: »I bi kruto velik rat, da Bog zna broi ljudi kolikih pogibe. Istrija bi sva poplinena...« I zatim govori o svršetku rata i sastanku u Krku.⁶⁷

A u matičnoj knjizi župe Dubašnica (1585—1700) nalazimo dvije bilješke o samom završetku rata nakon sastanka u Krku. U prvom talijanskom zapisu kroničar, vjerojatno župnik koji je vodio matice, piše da je u gradu Krku proglašen mir — 6. lipnja (Zuigino!) godine 1618. Dok se pak u drugom glagoljskom zapisu čita da je to proglašenje bilo »Let od negova poroje-niè 1618. na dan istinid (!) šes (!) miseca ijuleè (tj. u srpnju, op. M. B.) v gradu Krku...« U nastavku istog zapisa navodi članove (kumešari) koji su sudjelovali sastanku u ime mletačke i austrijske vlade...« I kumešari vsi jednodušni i od edne misli pridoše (de?) kordo na svršeniye sestencie od mira...«⁶⁸

I jedan i drugi zapis odišu zadovoljstvom što je napokon osamdesetak godina ratovanja i strahovanja nastao mir i početak novog mirnog života.

BILJESKE

1 FERDO ŠISIC, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1972, 294, bilj. 20.

2 Uz glavni izvor BISKUPSKI ARHIV U KRKU (kasnije: BAK) i neke druge arhivske izvore pri ovom kratkom prikazu posluzio sam se slijedećom literaturom: F. ŠISIC, nav. dj.; SILVINO GIGANTE, Venezia e gli Uscochi. Fiume (Rijeka) 1931; ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE 8, Zagreb 1971, 436—437; NARODNE JUNACKE PESME O USKOCIMA, u priredbi Vojislav ĐURIC, Beograd 1960, uvod 5—13; STARINE IX — prilog za poviest hrvatskih uskoka od dr Fr. Račkog; BARE PO-PARIĆ, Povijest senjskih uskoka, Zagreb ; ISTI, Pregled povijesti pomorstva I, Zagreb ; MONUMENTA USCOCCHORUM I () i II () i drugi koje ćemo citirati na odnosnim mjestima.

3 Izvještaj apostolskog nuncija Germanika Malaspina nadvojvodi Karlu 1590., (prema GIGANTE, str. 10—11); Đurić, nav. dj. str. 5.

4 F. ŠISIC, 292—293.

5 Prvim kapetanom protiv uskoka bio je imenovan Almorò Tiepolo 25. veljače 1575. (Uspor. GIGANTE, 34).

6 Uspor. GIGANTE, 48.

7 Uspor. F. ŠISIC, 294, bilj. 21.

8 ŠIME LJUBIĆ, Commissiones et relationes venetae, II, str. 92 (Ant, Vinciguerra, 1481).

9 ISTO, str. 9—11, Relacija Leonarda Venerija i Jeronima Contareno iz god. 1525.

10 VASSILICH GIOVANNI, Relazioni di provveditori veneti sull'isola di Veglia, u Atti e memo-rie della Società istriana di archeologia e storia patria, Parenzo (Poreč) II, 1886, str. 81—89.

11 STARINE IX, str. 192. Radi se o rukopisu koji je napisao neki talijanski suvremenik koji je živio u Rijeci. O piscu toga rukopisa znade se samo to da se u njemu sakriva pod imenom »Gio-vanni« (Ivan) i da bijaše iz grada Ferma (Italija) gdje je rođen god. 1577. U svojoj 16. godini života dolazi u Rijeku. U Rijeci i u našim krajevima ostao je punih 47 godina. Inače je mnogo putovao

po trgovačkim poslovima pa je znao dobro hrvatski, poznao je uskoke izbliza, s odličnijima od njih je prijateljevao (osobito s uskočkim nadvojvodom Đuram Daničićem). U Senju je redovito odsjedao kod senjskog biskupa, komu je za uskoke donosio novac od pape Grgura XIII. (U daljnjem citiranju navodit ćemo ga pod imenom ANONIM).

12 Isto, str. 189.
13 Prema Gigante, nav. dj. str. 14.
14 B. Poparić, Povijest senjskih uskoka, str. 28.
15 Uspor. Gigante, nav. dj. str. 15.
16 S. Ljubić, Commissiones, II, str. 187.
17 Isto, str. 38 i 166.
18 Vjerojatno je to bio pop Juraj Sabljčić, koj i je bio glagoljski notar i župnik u Dubašnici i ondje umro god. 1552.

19 BAK, svezak biskupa Ivana Rosa; uspor., i Vjekoslav Štefanić, Knjige krčkih glagoljaša u XVI stoljeću, Priloz iza književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XV, svezak 1—2, god. 1935, str. 5 (posebni otisak).

20 MONUMENTA SLAVORUM MERIDIONALIUM, vol. XXXIX, str. 323.

21 MONUMENTA USCOCCHORUM, I, str. VIII—IX.

22 Stjepan Ivančić, Povijestne crte o samostanskom III Redu sv. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri, Zadar 1910, str. 46.

23 Samostanski arhiv franjevaca trećoredaca u Portu (Malinska, otok Krk). Podatke mi je dao pok. o. Šime Vladović.

24 BAK, svezak biskupa Petar Bembo.

25 Uspor. Ivan Milčetić, Manji prilozii za povijest književnosti Hrvatske, Pop Ivan Feretić, krčki istorik (1769—1839), Zagreb 1913, str. 341.

26 Stjepan Ivančić, nav. dj. str. 47. i 218—219. Još i danas postoji u selu Milohnić (3 km daleko od samostana sv. Marije u Glavotoku) stara zgrada koja se zove »stari mostir«. Na jednom proozrskom kamenu nalazi se upisana god. A. D. 1606. (ili 1608. — zadnji broj nije jasan zbog trošnosti).

27 O bratovštinama uopće i na Krku, dotično u krčkoj biskupiji, vidi opširnije: Mihovil Bolonić, Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku, Kapari (1323—1973) i druge bratovštine na otoku Krku, Kršćanska sadašnjost — Zagreb 1975.

28 BAK, II. Akta biskupa P. Bemba.

29 Uspor. Luka Jelić, Fontes historici liturgiae glagolito-romanae, Krk 1906, XVI. vijek br. 133, str. 33; Vj. Stefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, JAZU, Zagreb 1960, str. 81.

30 Vidi bilj. 28.

31 MONUMENTA USCOCCHORUM, I, str. 37—38; uspor. B. Poparić, Povijest senjskih uskoka, str. 46.

32 MONUMENTA USCOCCHORUM, I, str. 158 i 160.

33 Dekretom senata od 7. ožujka 1592. (Uspor. Gigante, nav. dj. str. 34).

34 MONUMENTA USCOCCHORUM, I, 168—169; B. Poparić, nav. dj. str. 76—77.

MINUCI pišući o vještinu i sreći uskoka — u vezi s ovim njihovim podvigom — veli: »Izgleda da su imali pogodnu i vjetrove, i more, i davole« (prema B. Poparić, str. 76, bilješka 62).

35 MONUMENTA I, str. 169; B. Poparić, nav. dj. str. 77; Gigante, nav. dj. 39.

36 Uspor. Gigante, nav. dj. str. 47—48; Starine IX, 204. »Successe al Bembo Nicolò Donato, fratello di Lionardo dogie, il quale fece fare 2 forti, uno allo scoglio di San Marco, fra Veglia e terra ferma, et uno allo stretto di Gluba per impedire alli Scochi il transitò...«

37 MONUMENTA, II, str. 196; B. Poparić, nav. dj. str. 149—150.

38 MONUMENTA, I, str. 410—402; B. Poparić, nav. dj. str. 103—104.

39 Uspor. Gigante, nav. dj. str. 50.

40 MONUMENTA, I, str. 328—329; B. Poparić, nav. dj. str. 101; Starine IX, str. 204 (Anonim):

»Rabatta volse dar troppo nell'amore a Signori Venetiani...«

41 MONUMENTA, II, str. 2; B. Poparić, nav. dj. str. 149—150.

42 BAK, I, svezak biskupa Ivana a Turre.

43 MONUMENTA, II, str. 81; B. Poparić, nav. dj. str. 173.

44 STARINE IX (ANONIM), str. 212. — U vezi s ovim slučajem Anonim primjećuje: »... perchè il proveditori di detto luogo, quando si sta in buona conglia Scochi, fanno la man loro nel comprare di bottini a vil prezzo...« — Uspor. MONUMENTA, II, str. 217. Prema ovom izvještaju uskoci su mu — prema običaju — učinili posjet u Baški i zarobili ga s petoricom njegovih pratilaca...

45 STARINE IX, str. 224.

46 Uspor. B. Poparić, nav. dj. str. 178.

47 VALVASOR IV, str. 559 (prema Gigante, nav. dj. str. 73).

48 Uspor. Gigante, nav. dj. str. 73; GIANBATTISTA CUBICH, Notizie storiche sull'isola di Veglia, Parte seconda (Documenti), Trieste 1875, str. 139; STARINE IX, str. 212—213. O završetku ovog slučaja piše ANONIM: »Quando l'arciduca Ferdinando sentì la prigione del Gentiluomo, ordinò che subito fussi ricondotto a Veglia intatto; come feciono«.

49 STARINE IX, str. 213. — Anonim piše o puštanju uskoka na slobodu: »... fu ordinato al Pasqualigo dal Senato, che fingesssi, fussionsi scappati li 4 Scochi, et andassi con la mano dolce a accomodare queste differenze...«

50 MONUMENTA, II, str. 175. Prema izvještaju mletačkog nuncija državnom tajniku Scipionu Borghese od 29. kolovoza 1615.

51 Isto, str. 265. prema izvještaju gradačkog nuncija od 22. veljače 1616; uspor. i B. Poparić, nav. dj. str. 196.

52 BAK, Pastirski pohodi, Akta biskupa Konstantina de Rubeis-Rossi i Ivana Turijana. Uspor. i MONUMENTA, II, str. 265.

53 BAK, II. svezak biskupa Ivana Turijana; uspor. MATE POLONIJO, Otok Krk o uskočkom ratu, Krčki kalendar, New York 1954, str. 88.

54 BAK, I. Pastirski pohodi

55 BAK, II. svezak biskupa Ivana Turojana.

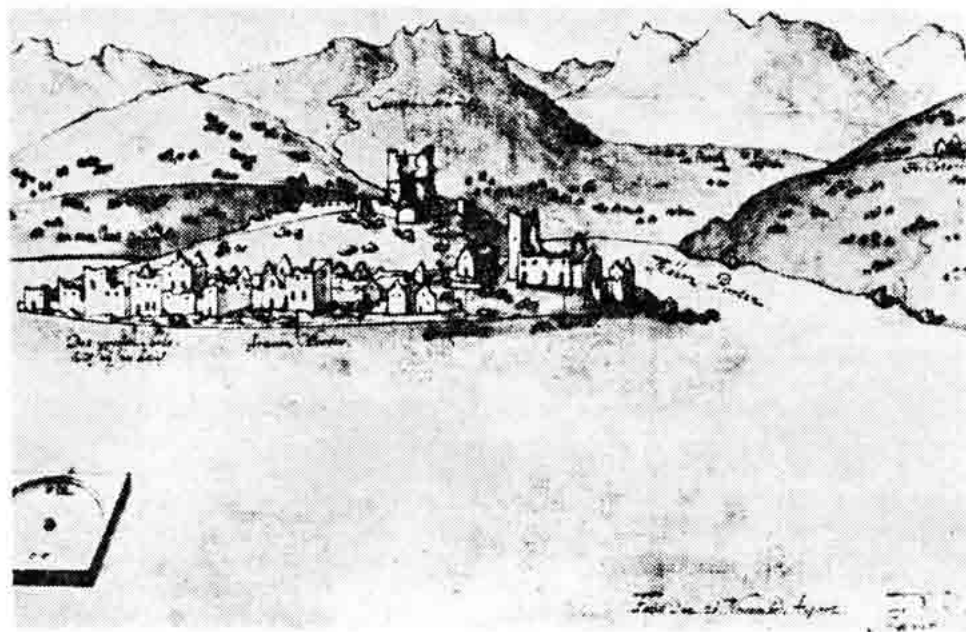
56 Isto.

57 Isto.

58 BAK, II. svezak biskupa Ivana Turijana.

59 Uspor. G. Cubich, nav. dj. str. 142.

- 60 Uspor. STARINE IX, str. 248; Gigante, nav. dj. str. 81—82; B. Poparić, nav. dj. str. 191 i dalje.
- 61 Uspor. B. Poparčić, nav. dj. str. 239; F. Šišić, nav. dj. str. 294, bilj. 21.
- 62 MONUMENTA SLAVORUM, vol. XVI, str. 70; Gigante, nav. dj. str. 86.
- 63 Uspor. G. Čubich, nav. dj. str. 143; Gigante, nav. dj. 86.
- 64 MONUMENTA, II, str. 485—486.
- 65 Bio je to Cristoforo Venier, zapovjednik galije. To se dogodilo u luci Pagu — god. 1613.
- 66 ZUPSKI URED VRBNIK, Kaptolska knjiga (1570—1715, evidencija desefina, imenik bratovština i dr.), str. 30 (prema Vj. Stefanić, Glagoljski rukopisi ootka Krka, JAZU, Zagreb 1960, str. 303), Vidi i bilj. 44.
- 67 Isto, str. 303—304.
- 68 Vj. Stefanić, Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, II, 1970, str. 141—142; Ivan Milčetić, Arheologično-istorične crctice s hrvastkih otoka, Vjesnik hrv. arkeolog. društva, VI — 1884. — str. 23—24.

Sl. 101 — Pogled na Karlobag poslije mletačkog napada. Slika iz 1652.